

Kas lühendamislõbu¹ läbi?

Virgo Saarmets

Õiguskeele toimetuskolleegiumi liige

Kes ei teaks lühendeid nagu ÜRO,² NATO,³ FBI⁴ ja CIA⁵? Tänapäevaste populaarsete teleseriaalide huvilised tunnevad kahtlemata ära ka akronüümid C.S.I.⁶ ja N.C.I.S.⁷ Raha võtame välja ATM⁸-ist ja selleks peame sisestama oma PIN⁹-koodi. Ise oleme kõik mõistagi VIP¹⁰-id ja peokutsetel ignoreerime igasuguseid R.S.V.P.¹¹-sid. Arvutihuvilised tulevad tagasi ASAP¹², avaldavad arvamust IMHO¹³, teavad asju AFAIK¹⁴ ja naeravad kõvasti (LOL¹⁵). Õiguskeele huvilistele on kahtlemata tuntud lühend ÕK ja miks mitte ka eestikeelses Vikipeedias märksõna **akronüüm** all¹⁶ ainsa näitena välja toodud EKI¹⁷. Kui jutt käib Eesti riigiorganitest või ametiasutustest, siis oskavad paljud sisustada ka näiteks lühendeid VV¹⁸, JM¹⁹, MTA²⁰ või PPA²¹. Samamoodi on üsna laialt tuntud mitmed seadusnimetuste lühendid. Esmajoones võiks sellisteks olla PS²², VÕS²³, KarS²⁴.

Nagu selles Õiguskeele numbris avaldatud Eneli Illaru artiklis „Õigusaktide pealkirjade lühendamisest“ juba märgitud, töötas seadusnimetuste lühendite moodustamise põhimõtted välja keeleteadlane Rein Kull ning need kinnitas 1995. aastal valitsuse õigusterminoloogiakomisjon. Teesid avaldati Õiguskeele kõige esimeses numbris.²⁵ Seadusnimetuste lühendite koostamise algusaastatel ei oldud nende väljanuputamisel siiski väga järjekindlad, mistõttu mitmed seadused olid tähistatud identsete lühenditega. Eristamist peeti oluliseks pigem ühe õigusvaldkonna piires, mitte eriti laiemalt. Olukord muutus 2002. aastal, kui vaadati üle kõik senised lühendid ja likvideeriti kordused. Paljuski oli sellise korrastamise põhjuseks vajadus ühtlustada seadusnimetuste lühendite kasutamine põhiseaduse 10. aastapäeva puhul kokku pandud Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaandes.²⁶

¹ Parafraaseerides hiljuti sarjas „Eesti mõttelugu“ ilmunud suure keeleteadlase Paul Ariste artiklikogumiku pealkirja „Sõnalaenu lõbu“ (Tartu: Ilmamaa, 2010).

² Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

³ *North Atlantic Treaty Organization* – Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon

⁴ *Federal Bureau of Investigation* – Föderaalne Juurdlusbüroo

⁵ *Central Intelligence Agency* – Luure Keskagenteur

⁶ *Crime Scene Investigation*

⁷ *Naval Criminal Investigative Service*

⁸ *Automated Teller Machine* – rahaautomaat

⁹ *Personal Identification Number* – isiklik tunnusnumber

¹⁰ *Very Important Person* – väga tähtis isik

¹¹ *Répondez s'il vous plaît* – palun vastake

¹² *As soon as possible* – nii kiiresti kui võimalik

¹³ *In my humble / honest opinion* – minu tagasihoidliku / ausa arvamuse kohaselt

¹⁴ *As far as I know* – nii palju kui mina tean

¹⁵ *Laughing out loud* – kõvasti naerdes

¹⁶ <http://et.wikipedia.org/wiki/Akronüüm>

¹⁷ Eesti Keele Instituut

¹⁸ Vabariigi Valitsus

¹⁹ Justiitsministeerium

²⁰ Maksu- ja Tolliamet

²¹ Politsei- ja Piirivalveamet

²² Põhiseadus

²³ Võlaõigusseadus

²⁴ Karistusseadustik

²⁵ R. Kull. Soovitusi seadusnimetuste lühendamiseks – Õiguskeel 1/1995, lk 10–13.

²⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Koost E.-J. Truuväli jt. Tallinn: Juura, 2002, lk 727–730.

Uuendatud terviklik loetelu avaldati Õiguskeeles 3/2002 ning seda on hiljem pidevalt täiendatud. Kui loetelu tehti kättesaadavaks ka Justiitsministeeriumi veebilehe kaudu, oli see kahtlemata oluline muudatus kogu lühendamise ajaloos ja aitas kaasa lühendite laiemale levikule.

Nagu E. Illaru artiklis selgitatud, on aga Õiguskeele toimetuskolleegiumi oma lõbuks ja keskmiselt vaid paar korda aastas toimunud lühendite moodustamise üritused nüüdseks tõepoolest lõppenud. Edaspidi saab see olema Justiitsministeeriumi tublide ametnike ülesanne. Uuendus peaks tagama, et lühendamine muutub senisest operatiivsemaks ja järjekindlamaks.²⁷

Loodetavasti pakub see töö tegijatele ka lõbu. Igatahes on seadusnimetuste lühenditega või nende arvelt saanud aegade jooksul ka nalja.²⁸ Eesti Maksumaksjate Liidu ajakirjas „MaksuMaksja“ 2/2007²⁹ on näiteks lühenditest inspireerituna räägitud nii *taksikuts Reksist* (TAKS,³⁰ KutS³¹ ja ReKS³²) kui ka *ühest paksust mehest* (ÜKS,³³ PakS,³⁴ MEES³⁵) ja lapsele *laksu* andmisest (LaKS³⁶). Samamoodi saaks veel rääkida *Tuksile ketsi* närida andmisest (TuKS,³⁷ KeTS³⁸) ja muustki. Nali naljaks. Seda tuleks käsitada kui selle töö boonust. Peaasi, et lühendid kas või seetõttu laiemalt leviksid ning täidaksid veelgi paremini oma esmast rolli: võimaldaksid lihtsustada lugemist ja säästa paberit, kaudselt järelikult ka metsi.

Seoses lühendite ja lühendamise üleminekulga Riigi Teataja kätte võiks aga küsida, kas ka lühendite staatus muutub. Nii Õiguskeeles kui ka Justiitsministeeriumi veebilehel avaldatud lühendite loetelude juures on alati märgitud, et tegemist on üksnes soovituslike lühenditega. Elektroonilisest Riigi Teatajast sellist reservatsiooni ei leia. Viidatakse üksnes nende alusel seadustekstide otsimise võimalusele.³⁹ Samas on lühendamise võimalusi ju teisigi ja niikaua kui kasutatav lühend segadust ei tekita, ei saa iseenesest taunida ka teiste võimalike lühendite kasutamist. See võib tuleneda näiteks harjumuse jõust⁴⁰ või erialakirjanduse mõjust.⁴¹ Teisalt on selge, et kuivõrd seni Õiguskeeles avaldatud lühendite ja edaspidi Justiitsministeeriumi

²⁷ Senise korralduse puhul jäid näiteks mitmel puhul esmase tähelepanuta juhtumid, kus päris uut seadust vastu ei võetud, kuid senist seadust täiendati oluliselt ja muudeti ka pealkirja, kuid lühendi kaasajastamiseni jõuti alles hiljem (nt rahapesu tõkestamise seadus – RahaPS → rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus – RahaPTS).

²⁸ Eelkõige on vahel Õiguskeele toimetuskolleegiumi aruteludes tekitanud elevust mõningate lühendite kokkuleppimine olukorras, kus kõige ökonoomsem lühend ei tundu olevat kõige maitsekam. Näiteks puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse lühendina polnuks loetelus sisalduv PISTS kaugeltki ainuvõimalik.

²⁹ <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=492>

³⁰ Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus

³¹ Kutseseadus

³² Reklaamiseadus

³³ Ülikooliseadus

³⁴ Pakendiseadus

³⁵ Mitteeluruumide erastamise seadus

³⁶ Lastekaitse seadus

³⁷ Tunnistajakaitse seadus

³⁸ Keskkonnatasude seadus

³⁹ <https://www.riigiteataja.ee/lyhendid.html>

⁴⁰ Näiteks on mingit üldise loeteluga kokkusobimatut lühendit kasutatud seaduseelnõu seletuskirjas ja pikaajalise parlamentaarse menetluse käigus on sellega harjutud (mitte harvad ei ole juhtumid, kus selline lühend on hiljem antud n-õ korrektsest lühendist suupärasem, aga lihtsalt süstemaatilisel sobimatu) ning sellisel juhul on hiljem uue lühendi kasutamine vähemalt esialgu küllaltki vaevaline. Praktikas on siiski mitmetes ministeeriumides seaduseelnõusid ette valmistanud ametnikud pöördunud Õiguskeele poole lühendi väljamõtlemiseks juba enne seaduse Riigikogu menetluse jõudmist ning enamasti on sellisel juhul ka suudetud lühendite järjepidevus tagada. Mõistagi eeldusel, et seaduse pealkiri ei ole menetluse käigus muutunud.

⁴¹ Nt Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Tallinn: Juura, 2002, lk 760–768; J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2010, lk 762–763.

poolt koostatavate lühendite abil on võimalik elektroonilise Riigi Teataja andmebaasis otsida ka lühenditele vastavate seaduste kehtivaid terviktekste,⁴² siis võib neid sellise funktsiooni lisandumise tõttu pidada senisest vähemalt mõnevõrra ametlikumateks ja õigusselguse huvides veelgi soojemalt soovitatavateks, ehkki mitte kohustuslikeks. Samuti võib olla mõeldav, et kui järgitakse Riigi Teataja veebilehel olevat lühendi kuju, mida on igapähe võimalik vajaduse korral järele vaadata, siis polegi ehk mitte igas õigustekstis mõnele seadusele viidates tingimata tarvis selle nimetust ka tekstis esmakordse kasutamise korral pikalt välja kirjutada. Siiski ei tohi unustada, et lühendi eesmärk peaks alati olema teksti hoomamise lihtsustamine, mistõttu juhul kui lühendiga tähistatud viide seadusele ei ole näiteks kontekstist tulenevalt ilmne⁴³ või üldiselt arusaadav, tuleks eelistada tekstis seaduse pealkirja äramärkimist koos viitega edaspidi kasutatavale lühendile. Seda enam, et õigustekstid on nendega harvem kokku puutuvatele inimestele niigi küllalt raskesti mõistetavad, ammugi siis seadusnimetuste lühendite kui omamoodi juriidilise slängi ülemäärase või lahtiseletamata tarvitamise korral.

Kokkuvõttes tahaks loota, et seadusnimetuste lühendamine jätkub senisel rajal, kuid kiiremas tempos, ning lühendite kasutuspraktika Riigi Teataja uute võimaluste toel ajapikku üha ühtlustub ja õiguskirjanduses või -dokumentides sisalduvad lühendid muutuvad seeläbi tuntuks ja arusaadavaks võimalikult paljudele.

⁴² See tähendab, et lühend viitab alati üksnes hetkel kehtiva seaduse tekstile. Lühendi järgi ei ole võimalik eRT-st otsida seaduste algtekste ega varasemate või hilisemate sama nimetust kandvate seaduste terviktekste. Taoliste üle seaduse kehtivusaaja kanduvate otsingute puhul tuleb seaduse nimetus tervikuna või osaliselt välja kirjutada.

⁴³ Näiteks haldusajades koostatavates kohtulahendites ei ole viimasel ajal enamasti lühendi HKMS tähendust peetud vajalikuks selgitada, sest selle taga peituv viide halduskohtumenetluse seadustikule peaks olema kõigile tuntud. See sõltub siiski alati ka menetlusosalise isikust. Ilma esindajata ja märkimisväärsete õigusteadmisteta või kohtukogemuseta füüsilise isiku puhul on üldiselt selgitamata lühendeid ei kasutada.